

Ki marad szívesebben?

Az immobilitási törekvéseket támogató egyéni és intézményi tényezők Közép-Európa magyar felsőoktatási hallgatóinak körében

Who prefers to stay?

Individual and institutional factors supporting immobility among minority and majority Hungarian higher education students in Central Europe

Sütő Zsuzsanna¹

<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.17177>

Beérkezés: 2024. 09. 18.

Átdolgozott változat beérkezése: 2025. 01. 20.

Elfogadás: 2025. 03. 11.

Összefoglaló: Elemzésünkben Carling (2002), de Haas (2021) és Schewel (2020) migrációs modelljei alapján vizsgáljuk Közép-Európa kisebbségi és többségi magyar hallgatóinak (im)mobilitási törekvéseit; a modellek alapján az az otthonmaradásukat immobilitási stratégiaként értelmezzük. A kutatások azon irányához kívánunk csatlakozni, amelyek mellett érvelnek, hogy a mobilitáson kívül az immobilitás is egy lehetséges válasz, amelyet az egyén életkörülményeire vagy azok megváltozására adhat (Fischer–Malmberg 1997). Célunk, hogy azonosítsuk azokat az egyéni és a tanulmányokkal összefüggő, intézményi tényezőket, melyek az immobilitási törekvések kialakításában hipotéziseink szerint támogatják a hallgatókat. Empirikus adataink egy nemzetközi kérdőíves adatfelvételre támaszkodnak. A kvantitatív, valószínűségi mintavételen alapuló adatfelvétel Magyarország, Ukrajna, Románia, Szlovákia és Szerbia magyar nyelvű felsőoktatási intézményeinek hallgatói körében történt 2019-ben (N = 2210). Többváltozós és logisztikus regressziós elemzések eredményeiből kiderült, hogy az immobilitási törekvések kialakítását szociodemográfiai és kapcsolathálózati tényezőkön túl intézményi és a tanulmányokkal kapcsolatos tényezők – például lokális professziókra készítő képzési területek, a felsőoktatási intézménybe és szerep-partnerekbe vetett magasabb bizalom – is támogatják. Eredményeinkkel a közép-európai kisebbségi és többségi magyarok migrációs döntéseit elemző tudományos diskurzushoz kívánunk hozzájárulni, és a felsőoktatási integráció eddig kevésbé detektált területen mutatókozó hatására is felhívjuk a figyelmet.

Kulcsszavak: migráció, törekvés-képesség modell, felsőoktatás, nyelvi-etnikai, nem bevándorló, őshonos kisebbségi hallgatók

Abstract: In our analysis, we use the migration models of Carling (2002), de Haas (2021) and Schewel (2020) to examine the (im)mobility plans of (minority) Hungarian students in Central Europe, interpreting their stay at home as an immobility strategy. We want to join the line of research that argues that, in addition to mobility, immobility is a possible response to an individual's life circumstances or to changes in them (Fischer–Malmberg 1997). Our aim is to identify the individual and student-related institutional factors that we hypothesize support students in developing their immobility aspirations. Our empirical data are based on an international questionnaire survey. The quantitative, probability-sampling-based survey was conducted in 2019 among students of institutions of Hungarian-speaking higher education across the borders of Hungary (N = 2210). Results of multivariate and logistic regression analyses revealed that, in addition to sociodemographic and contact network factors, institutional and academic-related factors, such as the field of study preparing for local professions, higher levels of trust in the higher education institution and role partners, also support the development of immobility aspirations. Our results are intended to contribute to the academic discourse analysing the migration decisions of minority Hungarians in Central Europe and to draw attention to the impact of higher education integration in an area that has been little detected so far.

Keywords: migration, aspiration/ability model, higher education, indigenous higher education students

Bevezetés

A migrációval foglalkozó társadalomtudományi elemzések leggyakrabban a migrációban részt vevőket és a már megvalósult migrációs folyamatokat vizsgálják, a kivándorlók számának, célországának, a migráció okainak és módjainak feltárásával foglalkoznak, elsődlegesen a migrációt serkentő tényezők azonosítására törekcszenek. Alapvetően a migrációt push és pull tényezők alapján egy haszonmaximalizáló egyéni és statikus döntésként értelmezik, amelynek oka elsősorban az egyének életkörülményeinek és életminőségének javítási szándéka (Arango 2000, de Haas 2010, Haug 2008, Massey et al. 1993, Skeldon 2012). Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy ugyanazon körülmények nem minden egyént készítetnek migrációra² (Arango 2000, Golovics 2019). Olyan, elsősorban nem gazdasági természetű tényezők is lehetnek, melyek az egyén jó életről alkotott elképzeléseire hatnak, ezáltal befolyásolják az egyén személyes életcéljait, preferenciáit, szubjektív jólétét (de Haas 2021). Ezek a tényezők tehát korlátozhatják a migrációt vagy ellensúlyozhatják annak remélt használt (Gray 2011, Mata-Codesal 2015, Stockdale–Haartsen 2018, Schewel 2020).

Kisebbségi-többségi viszonyok között lényegi kérdés ezen tényezők azonosítása és magyarázata. Amellett ugyanis, hogy a magasan képzett munkaerő a régió gazdasági és kulturális fejlettségének garanciája (Faggian–McCann 2008, Corcoran–Faggian 2017), a szellemi tőkenövelés a kisebbségi közösségek számára egzisztenciális kérdés is, ugyanis az asszimilációnak leginkább az alacsonyan iskolázottak vannak kitéve (Sütő 2020). Tehát a közösségek gazdasági és a társadalmi jólétének záloga a kisebbségi nyelvű felsőoktatási intézményekkel rendelkező régiók humántőke-maximalizálása, amelyet leginkább a diplomások megtartása garantál (Venhorst–Van Dijk–Van Wissen 2010,

2 Az ENSZ adatai szerint 2020-ban a világ népességének csupán 3,6 százaléka vett részt a migrációban. <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>

Abel–Deitz 2012, Haapanen–Tervo 2012). Mindezek ellenére a Közép-Európai hallgatók immobilitási tervei és az azok mögött meghúzódó egyéni és intézményi tényezők vizsgálata ritkán kutatott terület. A téma relevanciáját tovább növeli, hogy a nemzetközi migrációval foglalkozó kutatások sem adnak kielégítően értelmezési keretet az immobilak viselkedésére, ritkán koncentrálnak a kivándorlást megelőző társadalmi folyamatokra, a migráció tervezésének fázisára. Az otthonmaradás kevésbé merül fel vizsgálandó jelenségként az elvándorlásról szóló tudományos diskurzusokban, noha kétségtelenül hozzátartozik a migráció komplex mintázatainak megértéséhez.

Elemzésünkben Carling (2002), de Haas (2021) és Schewel (2020) migrációs modelljei alapján vizsgáljuk a magyar hallgatók otthonmaradási törekvéseit. A kutatások azon irányához kívánunk csatlakozni, amelyek emellett érvelnek, hogy a mobilitáson kívül az immobilitás is egy lehetséges stratégia, amit az egyén életkörülményeire vagy azok megváltozására adhat (Fischer–Malmberg 1997). Fontosnak tartjuk deklarálni, hogy az egyén (im)mobilitási stratégiáihoz nem rendelünk értéket, nem tartjuk magasabb rendű cselekvésnek a helyben maradást a migrációval szemben. Célunk az, hogy egy- és többváltozós statisztikai elemzésekkel azonosítsuk azokat az egyéni és a tanulmányokkal kapcsolatos, intézményi tényezőket, melyek az immobilitási törekvések kialakításában hipotéziseink szerint támogatják a hallgatókat. Eredményeinkkel a közép-európai kisebbségi és többségi magyarok migrációs döntéseit elemző tudományos diskurzushoz kívánunk hozzájárulni.

Elméleti háttér. Az immobilitás megértése

Az immobilitás migrációs stratégiaként való értelmezése viszonylag új megközelítés a migrációval foglalkozó tudományos diskurzusban. A vizsgálatok közös tapasztalata, hogy a migrációhoz hasonlóan az immobilitás is komplex és dinamikus jelenség, amely egy tudatos választás eredménye, és amelyet az életút során újra és újra értelmeznek az egyének (Carling 2002, Carling–Schewel 2018, Gruber 2021, Al-Khudairy 2024). Jorgen Carling (2002) törekvés-képesség modelljében az elsők között tekintette az otthonmaradást tudatos választáson alapuló döntésnek. A modell szerint a mobilitási és az immobilitási stratégiákat egyéni törekvések és képességek határozzák meg. Az egyén eltérő mértékű törekvéseinek és képességeinek kombinációi alapján a koncepció három migrációs kategóriát ajánl: (1) *migránsok* azok az egyének, akiknek törekvésük és képességük is adott a mozgáshoz, ezzel szemben az immobilitást valamelyik tényező hiányával hozza összefüggésbe; azok az egyének, akik törekszenek ugyan a kivándorlásra, de nem képesek megtenni, az (2) *önkéntelen nem migránsok* (vagy nem önkéntes immobilak); akik pedig úgy vélik, hogy előnyösebb a maradás, mint a kivándorlás, függetlenül a képességeik mértékétől, az (3) *önkéntes nem migránsok* (önkéntes immobilak) csoportjába tartoznak (Carling 2002: 12). Carling elméletében a migrációs törekvéseket és képességeket mikro- és makroszintű tényezők egyaránt meghatározzák.

Az immobilitás pontosabb megértéséhez de Haas a carlingi képesség (*ability*) kifejezést az egyén szempontjából egy dinamikusabb képesség (*capability*) fogalomra cserélte. Az egyén mobilitását a lakóhely szabad megváltoztatásának képességeként értelmezi, amelynek egyik lehetséges opciója a helyben maradás is (de Haas 2021). Az elméletet Schewel tovább pontosította, és bevezette a *beletörődő nem migráns* (beletörődő immobil) kategóriát, ezzel közelebb került azon immobilak viselkedésének megértéséhez, akik nem törekszenek, és a képességeik sincsenek meg a migrációra. Hozzáteszi azonban, hogy az egyén képességei és törekvései nem statikus jellemzők, ugyanakkor az analitikus szétválasztásuk révén tudjuk megérteni, hogy ugyanazon makrotényezők mellett miért eltérőek az egyének mobilitási törekvései. Schewel az otthonmaradást támogató tényezők közé sorolja azokat a megtartó (*retain*) faktorokat, melyek az immobilitást alapvetően megkönnyítik, például a nyelvismeretet, a társas kapcsolatokat, a helyismeretet, a lokális gazdasági előnyöket és önmagában a szülőföldön töltött időt. Támogatóak lehetnek még azok a negatív interpretációk, taszító (*repel*) tényezők is, amelyeket a migrációban részt vevők közvetítenek az új terület gazdasági, politikai és kulturális bizonytalanságairól. Az otthonmaradást erősítik azok a belső kényszerek (*internal constraint*) is, amelyek azt igyekeznek megragadni, hogy az egyének miért nem mérlegelik a kíváncsorságot; például a hagyományos nemi szerepek tartozhatnak ide (Schewel 2020).

A modellek alapján felállított kategóriák pusztán ideáltípusok, de az (im)mobilak viselkedésének megértéséhez koherens fogalmi keretet és a koncepciót kínálnak (Carling–Schewel 2018, de Sherbinin et al. 2022).³

1. táblázat: A törekvés-képesség modellekből levezetett egyéni (im)mobilitási típusok

		Mobilitási képesség	
		Alacsony	Magas
		Önkéntelen immobil	Önkéntes immobil
Mobilitási törekvés	Magas	Önkéntelen immobil	Önkéntes immobil
	Alacsony	Beletörődő immobil	Mobil vagy Nem önkéntes mobil

(Carling 2002, de Haas 2021, Schewel 2020)

Az otthonmaradást, az immobilitási stratégia kialakítását vizsgáló modellek tehát arra keresik a választ, hogy mi jellemzi azokat az egyéneket, akik ugyanazon impulzusokra maradással reagálnak, szemben a mobilakkal. A kutatások a makrotényezők (például társadalmi, gazdasági és politikai környezet) azonosítása mellett az egyéni attribútumok vizsgálatára is fókuszálnak, az egyének társadalmi, szociodemográfiai helyzetére, a családi és közösségi kapcsolatrendszerére hivatkoznak (Schewel 2020). Amellett érvelnek, hogy az individuális törekvések, mérlegelések és kalkulációk a közvetlen társas közegben konstruálódnak a korábbi migrációs impulzusok interpretációiba, és ezen konst-

3 A fent tárgyalt elméleti keretek szándékosan nem konceptualizálják a kényszerű migrációt a modellekben, ugyanis az érvelésük szerint minden migráció esetében van választási lehetősége az egyénnek (Carling 2002).

rukciók határozzák meg, hogy az egyéni szociodemográfiai tényezők (nem, kor stb.) milyen mértékben és módon alakítják az (im)mobilitási törekvéseket (Carling 2002).

Az immobilitást befolyásoló tényezők elemzésével foglalkozó empirikus elemzések elsősorban a felnőtt egyéneket vizsgálják. Tapasztalataik szerint az immobilásra törekvő felnőttek általában idősebbek (Zaiceva 2004, Fernández-Carro–Evandrou 2014), kulturális hagyományoktól függően, de gyakrabban találunk közöttük nőket (Schiff–Morrison 2007, Mata-Codesal 2017), nagyobb valószínűséggel élnek falusias közegben (Creighton 2013), kulturális tőkéjük viszont alacsonyabb (Debray–Ruyssen–Schewel 2023). A kutatások azt is detektálják, hogy a helyi társadalmi hálózatokhoz szorosabban kötődnek, vallásosabbak, és magasabb a társadalmi intézményekbe vetett bizalmuk mértéke is (Hagan–Ebaugh 2003, Debray–Ruyssen–Schewel 2023). Azok az elemzések, amelyek az egyéni attribútumok között figyelembe veszik az állampolgári viszony alapján meghatározott többségi-kisebbségi hovatartozást, elsősorban az etnikai kisebbségek és a többségi fehér népesség közötti különbségeket vizsgálják. A kutatások szerint az etnikai kisebbségek nagyobb valószínűséggel immobilak, mint fehér állampolgártársaik, amit leginkább a munkaerőpiaci és a társadalmi etnikai alapú diszkriminációval magyaráznak (Kaas–Manger 2012, Coulter 2013). A magasan képzett egyének immobilitási törekvéseit vizsgáló elemzésekből azt is tudjuk, hogy a helyben maradási törekvéseknek nem kedveznek a sikeresebb felsőoktatási tanulmányok: az eredményesebb hallgatók kevésbé törekszenek az immobilitásra (Corcoran–Faggian 2017). A nemzetközi kutatások tehát számos egyéni tényezőt azonosítottak, amelyek szerepet játszanak az immobilitási stratégia kialakulásában, elsősorban a felnőttek körében. A felsőoktatási hallgatói életkori kohorszvizsgálata azonban eddig viszonylag kevés figyelmet kapott, és az olyan vizsgálatok is ritkák, amelyek ugyanazon népcsoporton belül, de az állampolgári státusz alapján eltérő társadalmi viszonyokban, többségi és kisebbségi helyzetben elemezik a helyben maradást meghatározó egyéni tényezőket (Haug 2000).

A fenti elméleti és empirikus eredmények alapján elemzésünkben arra törekszünk, hogy azonosítsuk azokat, amelyek a hallgatókat az immobilitási stratégiájuk kialakításában támogató egyéni és tanulmányokkal összefüggő, intézményi tényezőket. Hipotéziseinket a korábbi elméleti modellek és nemzetközi kutatások eredményei alapján fogalmaztuk meg.

- H1: A kisebbségi és a többségi magyarok különböző szociodemográfiai helyzetéből, az eltérő nyelvi-kulturális közegből és a kisebbségi magyarok kedvezőtlenebb munkaerőpiaci helyzetéből (Bárdi 2017, Szanyi-F.–Susánszky 2018) következően azt feltételezzük, hogy a kisebbségiek kevésbé törekszenek a helyben maradásra, mint többségi magyar hallgatók.
- H2: Úgy véljük, az idősebb és a falusias közegből érkezőket jellemzi inkább az immobilitási törekvés.
- H3: Továbbá azt is feltételezzük, hogy az egyén közösségbe való beágyazottsága, minél szélesebb kapcsolathálója az otthonmaradást támogató társadalmi tőkét jelent számára.

H4: Feltételezzük, hogy a tanulmányaikban jobban teljesítők immobilitási törekvései alacsonyabbak, mint kevésbé eredményes társaiké.

H5: Feltételezzük, hogy a diákok a felsőoktatási intézménybe és a szereppartnerekbe vetett magasabb bizalomszintje az otthonmaradásban támogatja a hallgatókat.

A kutatás módszerei

Az elemzéshez a Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ (CHERD-H) 123847. számú, *Társadalmi és szervezeti tényezők szerepe a hallgatói lemorzsolódásban* című NKFIH projekt keretében a 2018–2019-es tanévben végzett empirikus kutatásának adatbázisát használtuk fel (PERSIST 2019). A vizsgálatban 2199 magyar felsőoktatási hallgató vett részt az Európai Felsőoktatási Térség egyik legkeletibb felsőoktatási régiójában, a Kárpát-medencében. A Romániában, Ukrajnában, Szerbiában, Szlovákiában működő magyar tannyelvű felsőoktatási intézmények, intézményi egységek (Babeş-Bolyai Tudományegyetem [BBTE], Emanuel Egyetem, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Munkácsi Állami Egyetem, Nagyváradi Állami Egyetem, Partiumi Keresztény Egyetem [PKE], Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Selye János Egyetem, Újvidéki Egyetem, Ungvári Nemzeti Egyetem) hallgatóinak adatait együtt elemeztük a kelet-magyarországi intézményekben (Debreceni Egyetem, Nyíregyházi Egyetem, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola) felvett adatokkal, mivel ezek hallgatóinak társadalmi összetétele anyaországi viszonylatban a legnagyobb hasonlóságot mutatja a vizsgált határon túli intézményekkel. A mintavételi keret meghatározása az intézmények adatszolgáltatása alapján történt. A magyarországi minta a kar, a képzésterület, valamint a finanszírozási forma szempontjából reprezentálja a célpopulációt. Elemzésünkben a magyarországi mintába került hallgatókat tekintjük többségi diákoknak ($N = 1034$). A szlovákiai, romániai, szerbiai, illetve az ukrainai kisebbségi magyar nemzetiségű hallgatókat kisebbségi diákoknak ($N = 768$). A lekérdezés egyetemi-főiskolai kurzusaikon történt, a véletlenszerűség érvényesülését az e csoportok random módon történő kiválasztása biztosította ($N = 1165$). Az adatbázisba a vizsgált intézmények nappali tagozatos, másodéves BA/BSc képzéses, illetve másod- és harmadéves osztatlan képzéses hallgatók kerültek (a kisebb hallgatólétszámú intézményi egységekből felsőbb évfolyamos hallgatók is bekerültek a mintába) (Kovács–Pusztai 2024).

A statisztikai elemzéseket SPSS 22 statisztikai szoftvercsomag segítségével végeztük. Leíró statisztikai elemzéseket, Chi-négyzet tesztet, CHAID (*chi-squared automatic interaction detector*) elemzést használtunk. Logisztikus regresszióval becsültük, hogy a fent nevezett tényezők közül konkrétan melyek növelik vagy csökkentik az immobilitást tervező hallgatói csoportba való kerülés esélyét.

Mérőeszköz

Függő változó

Immobilitási törekvés

Elemzésünkben a hallgatók (im)mobilitási magatartását az (im)mobilitási törekvések alapján vizsgáljuk. Ennek ok egyrészt, hogy a szociálpszichológiai koncepciók az egyén törekvéseit, szándékait a tényleges magatartásának meghatározó tényezőjeként tartják számon (de Jong et al. 1985, van Dalen–Henkens 2008, Creighton 2013), másrészt mert statisztikailag is igazolható, hogy az (im)mobilitási törekvés érvényes indikátora a tervezés: egy 160-nál több országra kiterjedt 2019-es vizsgálat eredményei bizonyították, hogy a migrációt tervezők számának 1 százalékos növekedése, a valóságban 0,75 százalékkal növelte ugyanazon országok között a megvalósult migrációt (Carling 2019, Tjaden 2021).

Ezek alapján a következő kérdés szerint határoztuk meg a hallgatók (im)mobilitási törekvéseit: „Tervezi-e, hogy a végzés után munkát vállal külföldön?” A válaszok egy része a tervezésre és annak ütemezésére, másik része pedig a nem tervezésre vonatkozott: (1) *Igen, véglegesen szeretnék külföldön letelepedni*; (2) *Igen, hosszú távon szeretnék külföldön munkát vállalni*; (3) *Igen, rövid távon szeretnék külföldön munkát vállalni*; (4) *Egyértelműen nem szeretnék külföldön dolgozni*; (5) *Nem tudom*. A mobilitási törekvések alapján összevonva kezeltük a válaszpóciók szerint kialakult hallgatói csoportokat. Így a hallgatók 53,4 százaléka (N = 2210) tervezte az otthonmaradást, azaz az immobilitásra törekedett. Eredményeink ezen hallgatói csoportra vonatkoznak kisebbségi és többségi összehasonlításban.

Az eredmények azt mutatják, hogy statisztikailag is értékelhető különbség van a hallgatói csoportok között. Az elemszámra nem érzékeny korrigált reziduumok (*adjusted residuals*) cellaértékei is azt mutatják a kisebbségi hallgatók között felülreprezentáltak az immobilitást nem tervezők, míg a többségiek között a vártnál gyakrabban találunk helyben maradásra törekvőket (2. táblázat).

2. táblázat: Többségi-kisebbségi hallgatók (im)mobilitási terveik szerint (%)

	Kisebbségi (N = 762)	Többségi (N = 1038)
Immobilitásra törekvő	49,6**	55,1**
Nem immobilitásra törekvő	50,4**	44,9**
Összesen	100	100

Forrás: PERSIST (N = 2210)
Khi-négyzet próba **p ≤ 0,01, a félkövérrel jelölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna: *adjusted residuals* > 2.

Független változók

Társadalmi-gazdasági és demográfiai jellemzők

Hét alapvető társadalmi-gazdasági és demográfiai mérőszámot vontunk be elemzésünkbe: a válaszadók nemét, életkorát, a 14 éveskori lakóhelyének településtípusát, anyagi

helyzete stabilitását, szülőségét, szülei iskolai végzettségét, illetve külföldi munkatapasztalatát. Az elemzés sikerének érdekében a válaszadók életkorát mutató folytonos változót a (im)mobilitási törekvés célváltozó alapján CHAID elemzéssel kategorizáltuk: 19 éves vagy annál fiatalabbak csoportja, 20–23 éves kor közöttiek, illetve 24 évnél idősebbek. A többváltozós elemzésbe ezeket az életkor-kategóriákat vontuk be.

Kapcsolathálózati jellemzők

A hallgatók társadalmi tőkét több dimenzióban is vizsgáltuk. Elemeztük a vallásosságuk és a vallási közösségekhez való tartozásuk révén elérhető sajátos társadalmi tőke-típusukat. A vallásosságot önbesorolás segítségével vizsgáltuk. Arra kértük a kitöltőket, hogy határozzák meg, melyik állítással tudnák magukat leginkább jellemezni: „*Vallásos vagyok, egyházam tanításait igyekszem követni*”, „*Vallásos vagyok a magam módján*”, „*Nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem*”, „*Nem vagyok vallásos*”, „*Határozottan nem vagyok vallásos, más meggyőződésem van*”. Vallási közösségekhez való tartozásukat pedig a személyes (imádkozási gyakoriság) és a közösségi (templomba járás) vallásgyakorlással mértük.

A hallgatók társadalmi tőkéjének következő vizsgálati dimenziója a felsőoktatási intézményi beágyazottságot mutató inter- és intragenerációs kommunikációs mintázatok. Különbséget tettünk a csoporttársakkal, évfolyamtársakkal és az oktatókkal fenntartott kapcsolatok között. Arra kértük a válaszadót, hogy nyilatkozzon, hogy a jelenlegi felsőoktatási képzőhelyén van-e olyan oktatója, akivel „*Tananyagról, tudományos kérdésekről beszélget tanítási időn kívül*”, „*Tananyagon kívül más témákról is beszélget*”, „*Szépirodalomról, művészetről beszélget*”, „*Közéleti kérdésekről beszélget*”, „*Magánéleti problémáiról beszélget*”, „*Jövőre vonatkozó terveiről beszélget*”, „*Rendszeresen e-mail-kapcsolatban van*”, „*Odafigyel a személyes pályafutásának alakulására*”, „*Sportol, egészséges életmódról beszél*”. Az intragenerációs kapcsolati mintázatot az alábbi kérdéssel mértük: van-e olyan barátja a hallgatótársai között, akivel „*Megbeszéli a tanulmányaival kapcsolatos problémáit*”, „*Megbeszéli a magánéleti problémáit*”, „*Rendszeresen együtt tölti a szabadidejét*”, „*Megbeszéli a jövőre vonatkozó terveit*”, „*Betegség esetén meglátogatja vagy telefonon keresi*”, „*Könyvet, jegyzetet kér kölcsön*”, „*Tudományos kérdésekről beszélget*”, „*Olvasmányairól, kultúráról, közéleti kérdésekről beszélget*”, „*Művészetről beszélget*”, „*Együtt tanul*”, „*Együtt szokott sportolni*”. Mindkét esetben a különböző kommunikációs módokat összevonva, indexként szerepeltettük az elemzésben.

Tanulmányi jellemzők

Elemzésünkbe a hallgatók eredményességének több dimenzióját is bevontuk. Vizsgáltuk a tanulmányi teljesítményüket egy 19 itemből álló kérdéssor alkalmazásával, amely a hallgatók TDK-, OTK-részvételére, kutatócsoportbeli tagságára, konferenciárészvételére, publikációs tevékenységére, ösztöndíjak elnyerésére, tehetséggondozó programban való részvételre, szakkollégiumi tagságra, doktori fokozat megszerzésének tervére stb. vonatkoztak. A hallgatók tanulmányi teljesítményét mérő egyes itemeket összevontuk (átlag: 2,67; szórás: 2,63) és a további elemzésbe az így létrejött

tanulmányi teljesítmény indexet vontuk be. Eredményességi mutatónak tekintettük továbbá a tanulási útvonaluk folytonosságát (normál előrehaladó vagy tanulmányait megszakító, csúszó vagy passzíváló), illetve a felsőfokú nyelvvizsgájuk meglétét.

Elemzésünkbe bevontuk a hallgatók intézményeibe és szereppartnerjeibe vetett bizalmának mutatóját is. A válaszadókat arra kértük, hogy egy négyfokú Likert-skálán osztályozzák, mennyire bíznak a „*az egyetem/főiskola vezetőségében*”, „*egyetemi/főiskolai kari vezetőségben*”, „*az egyetemi/főiskolai adminisztrátorokban*”, „*egyetemi/főiskolai oktatóik, tanáraik többségében*”, „*hallgatótársaik többségében*”, „*az egyetem/főiskola hallgatói önkormányzatában*”, „*az egyetemi/főiskolai kar hallgatói önkormányzatában*”, „*a Neptun / elektronikus tanulmányi rendszer üzeneteinek küldőiben*”. A válaszok alapján szintén egy összevont bizalomindexet (átlag: 22,49; szórás: 4,89) készítettünk.

Eredmények

Elemzésünk lényegi kérdése, hogy a fent ismertetett szociodemográfiai, kapcsolathálózati, illetve a tanulmányokkal összefüggő változók közül konkrétan melyek növelik, melyek csökkentik az immobilitást tervező kisebbségi és többségi hallgatói csoportba való kerülés esélyét. Többváltozós logisztikus regresszioanalízist alkalmaztunk, melyben a bevont függő változó a hallgatók immobilitási törekvése (0 = tervezi a migrációt; 1 = nem tervezi a migrációt), független (magyarázó) változók pedig a korábbi kétváltozós elemzésben használt mutatók.

A modellek eredményei alapján lényeges különbségeket találtunk a kisebbségi és a többségi hallgatók között. A kisebbségi diákok esetében szignifikánsan növeli az otthonmaradás esélyét, ha 14 éves koruk előtt faluban éltek, illetve ha még nem dolgoztak külföldön. A többségi magyar hallgatók körében pedig az anyagi helyzetük stabilitásáról alkotott véleményük, édesanyjuk/nevelőanyjuk alacsony iskolai végzettsége, valamint a külföldi munkatapasztalat hiánya játszik meghatározó szerepet a helyben maradás esélyének növelésében. Külön figyelmet érdemel a pozitív kapcsolat az anyagi helyzet stabilitásának és az otthonmaradás tervezésének összefüggésében, mivel a stabilitást mérő kérdések között a helyzet javulására vonatkozó válaszlehetőség is szerepelt.

A társadalmi beágyazódást jelző kapcsolathálózati mutatók közül a kisebbségek esetében a személyes vallásgyakorlás növelte pozitívan az immobilitás tervezésének esélyét. Az intragenerációs kapcsolatok mindkét csoportban szignifikáns hatást gyakoroltak, ám negatív irányban, tehát csökkentették az otthonmaradás tervezésének valószínűségét.

A tanulmányi pályafutással kapcsolatos változók közül pedig csak a többségi hallgatók körében tapasztaltunk jelentős hatásokat. A lokális professzióra felkészítő képzési területek, a jogi és a pedagógusképzési tanulmányok, illetve a felsőfokú nyelvvizsga hiánya növeli a helyben maradás esélyét. Elemzésünk egyik legfontosabb eredménye, hogy a felsőoktatási intézménybe és a szereppartnerrekbe vetett bizalom mindkét hallgatói csoportban erősen pozitív hatással van az otthonmaradás tervezésére.

3. táblázat: A kisebbségi magyar hallgatók immobilitásra törekvési esélyét mutató logisztikus regressziós modell eredményei (0 = tervezi a migrációt: n = 355; 1 = nem tervezi a migrációt: n = 369)

	Együttható (B)	Standard hiba (SE)	Wald	Szignifikancia szint	Esély-hányados Exp(B)
Konstans	-2,243	1,039	4,664	,031	,106
Szociodemográfiai tényezők					
Nem (0 = férfi; 1 = nő)	,494	,306	2,606	,106	1,639
Életkor (0 = nem; 1 = 19 évesnél fiatalabb)	-,439	,527	,695	,405	,644
Életkor (0 = nem; 1 = 24 évesnél idősebb)	,548	,427	1,648	,199	1,731
Lakóhely típusa (0 = nem; 1 = falusi)	,518	,243	4,541	,033	1,678
Lakóhely típusa (0 = nem; 1 = nagyvárosi)	-,120	,322	,140	,708	,886
Anyagi helyzet stabilitása (0 = instabil; 1 = stabil)	,286	,246	1,349	,246	1,331
Saját gyermek (0 = nincs gyereke; 1 = van gyereke)	,605	,786	,593	,441	1,832
Édesanya iskolai végzettsége felsőfokú (0 = nem diplomás; 1 = diplomás)	,176	,300	,344	,557	1,192
Édesapa iskolai végzettsége felsőfokú (0 = nem diplomás; 1 = diplomás)	,025	,326	,006	,939	1,025
Édesanya iskolai végzettsége alacsony (0 = nem alacsony; 1 = alacsony)	,202	,260	,602	,438	1,223
Édesapa iskolai végzettsége alacsony (0 = nem alacsony; 1 = alacsony)	-,105	,250	,177	,674	,900
Külföldi munkatapasztalat (0 = van külföldi munkatapasztalat; 1 = nincs külföldi munkatapasztalat)	,859	,355	5,851	,016	2,362
Kapcsolatháló					
Vallásosság (0 = nem egyházas vallásos; 1 = egyházas vallásos)	,320	,275	1,350	,245	1,377
Személyes vallásgyakorlás (0 = ritkábban; 1 = naponta többször imádkozik)	,562	,359	2,449	,118	1,755
Közösségi vallásgyakorlás (0 = ritkábban; 1 = hetente többször templomba járás)	,236	,471	,251	,617	1,266
Intergenerációs (oktatói) kapcsolatok (index: 0-tól 9-ig)	,002	,042	,003	,954	1,002
Intragenerációs intézményen belüli kapcsolatok (index: 0-tól 11-ig)	-,134	,042	10,111	,001	,874
Tanulmányi eredményesség					
Jogi képzési terület (0 = nem; 1 = jogi képzési terület)	,789	,922	,732	,392	2,201
Pedagógus képzési terület (0 = nem; 1 = ped. képzési terület)	,070	,225	,096	,756	1,072
Tanulási útvonal (0 = nem stabil, csúszk; 1 = stabil, normál haladó)	,016	,530	,001	,976	1,016
Tanulmányi teljesítmény (index: 0-tól 19-ig)	-,049	,049	,985	,321	,953
Felsőfokú nyelvvizsga (0 = van felsőfokú nyelvvizsgálata; 1 = nincs felsőfokú nyelvvizsgálata)	-,100	,438	,052	,819	,905
Intézményi bizalom					
Intézményi bizalom (index: 0–32)	,066	,023	8,229	,004	1,068

Forrás: PERSIST (N = 2210)
A modell $p < 0,05$ szinten szignifikáns; a $-2\ln L$ illeszkedési mutató értéke 620,739-ről 563,387-re csökkent; Nagelkerke pszeudó $R^2 = 0,160$; Cox–Snell $R^2 = 0,120$; Hosmer és Lemeshow teszt 0,803 ($p > 0,05$) megfelelő modellilleszkedést jelez. A regressziós eljárást Enter változóselektációs módszerrel végeztük el (METHOD=ENTER). Az Exp(B) esélyhányados egy fölötti értékei nagyobb, az egy alattiak pedig kisebb bekerülési esélyt jelentenek az adott referenciacsoporthoz viszonyítva. *Szignifikáns: $p < 0,1$. **Szignifikáns: $p < 0,05$. *** Szignifikancia: $p < 0,001$.

4. táblázat: A többségi magyar hallgatók immobilitásra törekvési esélyét mutató logisztikus regressziós modell eredményei (0 = tervezi a migrációt; n = 423; 1 = nem tervezi a migrációt: n = 615)

	Együtt-ható (B)	Standard hiba (SE)	Wald	Szignifikancia szint	Esély-hányados Exp(B)
Konstans	-2,263	,757	8,937	,003	,104
Szociodemográfiai tényezők					
Nem (0 = férfi; 1 = nő)	-,137	,173	,621	,431	,872
Életkor (0 = nem; 1 = 19 évesnél fiatalabb)	-1,422	,985	2,082	,149	,241
Életkor (0 = nem; 1 = 24 évesnél idősebb)	,534	,340	2,473	,116	1,707
Lakóhely típusa (0 = nem; 1 = falusi)	,435	,215	4,113	,043	1,545
Lakóhely típusa (0 = nem; 1 = nagyvárosi)	-,030	,192	,024	,878	,971
Anyagi helyzet stabilitása (0 = instabil; 1 = stabil)	,889	,207	18,511	,000	2,432
Saját gyermek (0 = nincs gyereke; 1 = van gyereke)	19,859	13229,839	,000	,999	421547441,879
Édesanya iskolai végzettsége (0 = nem diplomás; 1 = diplomás)	,381	,201	3,603	,058	1,464
Édesapa iskolai végzettsége (0 = nem diplomás; 1 = diplomás)	-,114	,223	,261	,609	,892
Édesanya iskolai végzettsége (0 = nem alapfokú; 1 = alapfokú)	,624	,242	6,670	,010	1,867
Édesapa iskolai végzettsége (0 = nem alapfokú; 1 = alapfokú)	-,267	,210	1,609	,205	,766
Külföldi munkatapasztalat (0 = van; 1 = nincs)	1,472	,417	12,452	,000	4,356
Kapcsolatháló					
Vallásosság (0 = nem egyházas vallásos; 1 = egyházas vallásos)	,093	,275	,114	,735	1,097
Személyes vallásgyakorlás 0 = ritkábban; 1 = naponta többször imádkozik)	,984	,470	4,392	,036	2,676
Közösségi vallásgyakorlás (0 = ritkábban; 1 = hetente többszöri templomba járás)	,387	,617	,392	,531	1,472
Intergenerációs (oktatói) kapcsolatok (index: 0-tól 9-ig)	-,039	,033	1,397	,237	,962
Intragenerációs intézményen belüli kapcsolatok (index: 0-tól 11-ig)	-,110	,036	9,204	,002	,896
Tanulmányi eredményesség					
Jogi képzési terület (0 = nem; 1 = jogi képzési terület)	1,083	,413	6,877	,009	2,954
Pedagógus képzési terület (0 = nem; 1 = ped. képzési terület)	1,092	,212	26,437	,000	2,980
Tanulási útvonal (0 = nem stabil, csúszik; 1 = stabil, normál haladó)	,003	,351	,000	,994	1,003
Tanulmányi teljesítmény (index: 0-tól 19-ig)	-,073	,047	2,420	,120	,930
Felsőfokú nyelvvizsga (0 = van felsőfokú nyelvvizsgája; 1 = nincs felsőfokú nyelvvizsgája)	,566	,236	5,736	,017	1,762
Intézményi bizalom					
Intézményi bizalom (index: 0–32)	,030	,017	3,258	,071	1,031

Forrás: PERSIST (N = 2210)

A modell $p < 0,05$ szinten szignifikáns; a -2lnL illeszkedési mutató értéke 1029,769-ről 901,732-re csökkent; Nagelkerke pszeudó $R^2 = 0,209$; Cox–Snell $R^2 = 0,155$; Hosmer és Lemeshow teszt 0,926 ($p > 0,05$) megfelelő modellilleszkedést jelez. A regressziós eljárást Enter változóselektációs módszerrel végeztük el (METHOD=ENTER). Az Exp(B) esélyhányados egy fölötti értékei nagyobb, az egy alattiak pedig kisebb bekerülési esélyt jelentenek az adott referenciacsoporthoz viszonyítva. *Szignifikáns: $p < 0,1$. **Szignifikáns: $p < 0,05$. ***Szignifikancia: $p < 0,001$.

Összefoglalás

Tanulmányunkban a közép-európai kisebbségi és többségi magyar felsőoktatási hallgatók migrációs törekvéseit meghatározó szociodemográfiai, kapcsolathálózati, illetve tanulmányaikkal összefüggő tényezők azonosítására vállalkoztunk. Carling koncepciója alapján a kutatások azon irányához csatlakoztunk, amelyek az immobilitást egyéni stratégiaként értelmezik, amit az egyén törekvései és képességei határoznak meg.

A kétváltozós és a logisztikus regressziós elemzés eredményei is megerősítik azt a megalapozott feltételezésünket, hogy a kisebbségi státusz csökkenti az otthonmaradás tervezésének esélyét, amit feltehetőleg a közép-európai kisebbségi magyar régiók kedvezőtlenebb gazdasági helyzete, a közösségek alacsonyabb munkaerőpiaci aktivitása, illetve az eltérő nyelvi-kulturális közeg magyaráz.

A migrációval foglalkozó empirikus elemzések – csakúgy, mint más területeken – detektáltak a nemi különbségeket, és az ezekből adódó eltérő hatásokat a jelenleg magyarázatakor (Boyd–Grieco 2003). Annak ellenére, hogy világviszonylatban elsősorban a férfiakra jellemző a migráció,⁴ a nőknél is egyre gyakrabban találkozunk tudatos választáson alapuló önálló migrációs stratégia kialakításának lehetőségével, kevéssé jellemzi már őket csupán a láncmigráció (Gödri 2005). A migráció genderszemléletű magyarázatai szerint a nemi különbségek az adott társadalmi-kulturális kontextusra jellemző eltérő nemi szerepfelfogásokkal függenek össze olyannyira, hogy ezek sok esetben felülírhatják ugyanazon a makrogazdasági tényezők jelentőségét a folyamatban. A nemek eltérő (im)mobilitási hajlandóságát erősen befolyásolják tehát a tágabb társadalmi környezet által meghatározott és a szűk, elsősorban a családi milióból eredeztethető eltérő szerepfelfogások, például a nőkre jellemző, idősekről való gondoskodás (de Jong 2000). A régió korábbi hallgatói vizsgálatai egyértelműen kimutatták, hogy az egyetemisták egyre kisebb hányadára jellemző a tradicionális nemi szerepattitúd, sokkal inkább a modern nemi szerepekkel azonosulnak (Fényes–Pusztai 2020). Adataink is ezt igazolják, ugyanis az egyetemisták immobilitási törekvéseiben nem mutatható ki számottevő különbség a nemek között. Adataink óvatossá, de statisztikailag megalapozott következtetése, hogy cáfolható az a nemzetközi kutatásokból is jól ismert tapasztalat, hogy a mobilitás sajátos nemi egyenlőtlenségi dimenzióként értelmezhető.

Korábbi kutatások egyértelműen rávilágítanak, hogy az életkor is hatással van az egyén mobilitási törekvéseire. Az idősebbek kevésbé mobilak, és ennek elsősorban az lehet a magyarázata, hogy életkorukból adódóan több lehetőségük volt a közösségi beágyazódásra, a helyspecifikus kulturális és gazdasági ismeretek megszerzésére. Minél tovább él az egyén az adott helyen, annál erősebbek a kötődései a közösségéhez és a helyhez (Fischer–Malmberg 1997). Egyes kutatók azt állítják, hogy valójában a szülőföldön élés hossza jelzi előre leginkább a pozitív érzelmi viszonyulást és kötődést a szülőföldhöz és az ott élő emberekhez. Ezáltal pedig támogatja az

4 IOM's World Migration Report: <https://worldmigrationreport.iom.int/world-migration-report-2022-selected-infographics>

immobilitási ambíciókat (Lewicka 2011). A logisztikus regressziós modellben a többi bevont változó mellett az életkor nem bizonyult meghatározó, az immobilitás esélyét befolyásoló tényezőnek, ezzel a második hipotézisünket részben el kell vetnünk.

A régió korábbi hallgatói vizsgálatainak eredményei rámutattak arra is, hogy a diákok társadalmi helyzetének egyik fontos ismérve az állandó lakóhely települési hierarchiában elfoglalt helye (Pusztai–Márkus 2019). A kisebb településen élés az oktatási intézmények elérése és a kulturális lehetőségek vonatkozásában éppúgy hátrányt jelent, mint esetleg a munkalehetőségek tekintetében, megalapozottan feltételeztük tehát, hogy a diákok immobilitási törekvéseivel is kapcsolatban lehet. Eredményeink azt mutatják, hogy a falusi életforma a kisebbségi magyar diákok esetében fokozza a helyben maradási ambíciókat, aminek egy lehetséges magyarázata a kisebbségi magyar régiók településszerkezetében kereshető. A mintában ugyanis – összhangban más kutatási eredményekkel – kiugróan magas a települési hierarchiában alacsonyabban álló lakóhelyről érkező kisebbségiek aránya (Veres 2023). Második hipotézisünk településtípusra vonatkozó állítása tehát csak a kisebbségi hallgatók esetében helytálló.

Az (im)mobilitási törekvések kialakításakor az egyént nem csupán a racionális gazdasági, haszonmaximalizálási megfontolások irányítják (Schewel 2020), azonban a pénzügyi mérlegelés kétségtelenül a döntéshozatal folyamatának része. Elemzésünk figyelemre méltó eredménye, hogy az anyagi helyzet stabilitásának és kiszámíthatóságának percepciója kétszeresére növeli az otthonmaradás tervezésének valószínűségét a többségi magyar hallgatók esetében.

Az immobilitás jelenségének megértésével foglalkozó empirikus kutatások egyértelműen a marasztaló tényezők közé sorolják a családi kapcsolatokat, mégpedig a tapasztalatok azt mutatják, hogy a gyermekvállalás növeli a maradás esélyét (Mulder–Malmberg 2014). A logisztikus regressziós modellünk értékei azonban nem meggyőzőek ebben az esetben, ami feltehetőleg a kis elemszám miatt fordulhat elő.

A hallgatók társadalmi háttérének alapvető dimenziója szülei iskolázottsága. A vizsgált kisebbségi és többségi magyar régió közösségeiben egyaránt alulreprezentáltak a diplomával rendelkezők (Bocsi–Fényes–Pusztai 2022), az általunk vizsgált hallgatók közül is csupán minden harmadiknak magasan iskolázottak a szülei, egyharmaduk pedig első generációs értelmiségi lesz tanulmányai befejeztével. Ebben a speciális helyzetben indokolt kutatási kérdés volt megvizsgálni a családi hatások szerepét a hallgatók immobilitási törekvéseiben. Eredményeink – összhangban a korábbi kutatási adatokkal – az édesanyák/nevelőanyák részéről érkező impulzusok jelentőségét mutatták, de csak a többségi diákok esetében.

Vizsgálatunk említésre méltó eredménye, hogy a külföldi munkatapasztalat valóban mindkét hallgatói csoport esetében csökkenti a helyben maradás tervezésének esélyét. Ennek oka, hogy egy rövidebb külföldi munka tapasztalata is olyan interkulturális készségek és képesség birtokába helyezi a hallgatókat, amelyek nagyban megnövelik a jövőbeli sikeres interakciók esélyét más etnikai vagy kulturális csoporthoz tartozó egyénnel.

Az (im)mobilitással foglalkozó kutatások közös tapasztalata, hogy az egyén társadalmi hálózatokba való beágyazottsága, az őt körülvevő társadalmi kontextus jelentős hatással van (im)mobilitási döntéseire. Az ún. affinitáshipotézis szerint a társakhoz, a barátokhoz, a közösség tagjaihoz való szoros kötődés támogatja a helyben maradási ambíciókat (Haug 2008). Schewel egyenesen arról beszél, hogy a társadalmi tőke révén tudjuk megérteni, hogy a racionális érvek ellenére az emberek miért tekintik az „otthon”-t jobb, élhetőbb helynek, mint a „máshol”-t (Schewel 2020). A vallásosság és vallásgyakorlás vizsgálata különösen fontos, mivel empirikusan igazolt, hogy a helyi vallási közösségekhez való tartozás mint helyspecifikus vallási tőke, szerepet játszhat az immobilitási döntésekben (Myers 2000). A templomok és egyéb vallásgyakorló helyek ugyanis helyi közösségorientált intézményekként jelennek meg az egyének életében (Irwin et al. 2004). Adataink szerint a vallásgyakorlás és az immobilitás között csak a vizsgált többségi hallgatók esetében van összefüggés: személyes vallásgyakorlásuk növeli az otthonmaradás esélyét. A többi változó közül a kortárs kapcsolathálózati beágyazottság gyakorol még hatást helyben maradás tervezésére, és ez az összes hallgató esetében így van, de az esélyhányadosok alapján úgy tűnik, hogy a kisebbségiéknél és a többségiéknél egyaránt negatívan befolyásolja az otthonmaradási hajlandóságot. Az eredményeink tehát csak részben igazolják harmadik teóriánkat.

A diplomás migrációval foglalkozó empirikus kutatások alapvető tapasztalata, hogy az egyén humán tőkéje is összefüggést mutat (im)mobilitási törekvéseivel. Az eredményesebb hallgatók, a magasabb presztízsű egyetemek magasabb osztályzattal diplomát szerzők mobilitási esélyei nagyobbak, mivel az ő migrációs hozamuk magasabb, kockázataik pedig alacsonyabb lehetnek, mint kevésbé eredményes társaiké (Barylá-Dotterweich 2001; Corcoran-Faggian 2017). Ennek alapján azt feltételezhetjük, hogy az immobilitást inkább a kevésbé sikeres felsőoktatási pályafutás támogatja. Eredményeink alapján negyedik hipotézisünket el kell vetnünk, a tanulmányi eredményességet mérő változók és az immobilitási törekvések között nem találtunk érdemi összefüggést egyik hallgatói csoportban sem. Ugyanakkor a lokális professzióra felkészítő képzési területek többszörösére növelik a többségiek maradásra irányuló döntését.

A nemzetközi migrációval foglalkozó korábbi elemzések már rávilágítottak, hogy a társadalmi formális intézményekbe vetett bizalom összefüggésben áll a migrációs hajlandósággal. Empirikusan igazolt, hogy kivándorláshoz vezethet a társadalmi intézmények elégtelen működésének percepciója, a bizalomvesztés (Baudassé-Bazillier-Issifou 2018, Golovics 2018). Az intézményi integrációval foglalkozó felsőoktatási elemzések is egybehangzóan állítják, hogy a hallgatói bizalom sokrétűen meghatározza, több esetben determinálja a hallgatók intézményen belüli és kívüli magatartását (Dzimińska-Fijałkowska-Sułkowski 2018, Pusztai 2011, 2018), hatással van a hallgatók szociális kompetenciáira, kapcsolathálózati mintázataira, értékrendszerére, tanulmányi eredményességére, sikeres diplomaszerezésére, önkéntes munkavégzésére, de még az egészség-magatartására is. Közép-Európa magyar felsőoktatási hallgatóinak esetében empirikusan igazolt például, hogy a bizalomvesztés az intézmények

elhagyásához és lemorzsolódáshoz vezet (Pusztai 2011, 2018). Mindezek ellenére a hallgatók migrációs tervei és a felsőoktatási intézményekbe vetett bizalmuk kapcsolata ritkán kutatott terület. Vizsgálataink megerősítik felvetésünket, hogy a hallgatók magasabb intézményi bizalomszintje növeli a helyben maradásuk tervezésének esélyét a kisebbségi és a többségi hallgatók körében egyaránt.

Konklúzió

Tanulmányunkban Közép-Európa magyar felsőoktatási hallgatóinak immobilitási törekvéseit támogató egyéni és intézményi tényezők vizsgálatára vállalkoztunk. Elemzésünk újszerű megközelítést alkalmazott, mivel a korábbi nemzetközi kutatásokban kevésbé vizsgált célcsoport, a felsőoktatási fiatalok életkori kohorszára összpontosított, és különbséget tett ugyanazon népcsoporton belül, de eltérő állampolgári státusszal rendelkező hallgatói csoportok között. Ezzel eredményeink nemcsak a közép-európai magyarok migrációs döntéseit elemző tudományos diskurzust gazdagítják, hanem hozzájárulnak a törekvés-képesség modellek árnyaltabb megértéséhez és alkalmazásához. Eredményeinkkel világosan rámutattunk, hogy a kisebbségi és a többségi magyar hallgatók immobilitási törekvéseit különböző egyéni tényezők eltérő mértékben befolyásolják. A tanulmányunk legfontosabb eredménye, hogy a korábbi nemzetközi empirikus vizsgálatokból már ismert szociodemográfiai, egyéni és kapcsolathálózati jellemzőkön túl a felsőoktatási intézményekhez köthető tényezők is befolyásolják a fiatalok (im)mobilitási döntéseit; a felsőoktatási intézmények és szereppartnerek felé irányuló magasabb bizalomszint a tanulmányaik befejezése után a már diplomás kisebbségi és többségi fiatalokat is otthonmaradásra ösztönzi.

Tisztában vagyunk azzal is, hogy az adatelemzés eredményei csak azt mutatják meg, hogy a bevont tényezők hatással vannak-e, és ha igen milyen irányba befolyásolják a diákok immobilitási törekvéseit, vagyis elemzésünk nem ad teljes magyarázatot a közép-európai magyar hallgatók migrációs stratégiára. Mindezekkel számolva eredményeink jelentősen hozzájárulnak a helyben maradásra irányuló törekvések társadalmi és intézményi mintázatainak árnyaltabb megértéséhez, és kézzelfogható eredményekkel szolgálnak a regionális fejlesztésekkel foglalkozó, illetve az oktatáspolitikai döntéshozók számára. Magyarázataink megerősítésére további alapos, többváltozós elemzésekre van szükség, ahol a hallgatók más hathatós jellemzőinek vizsgálata, illetve kulturális kontextushatások azonosítása is feladatunk lesz.

Irodalom

Abel, J. R. – Deitz, R. (2012): Do colleges and universities increase their region's human capital? *Journal of Economic Geography*, 12(3): 667–691. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbr020>

- Al-Khudairy, S. I. A. (2024): Theories of Migration: Sociological and Conceptual Dilemmas. *European Journal of Sustainable Development*, 13(1): 31–31. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2024.v13n1p31>
- Arango, J. (2000): Explaining Migration: A Critical View. *International Social Science Journal*, 52(165): 283–296. <https://doi.org/10.1111/1468-2451.00259>
- Bárdi, N. (2017) Álságos állítások a magyar etnopolitikában. In Jakab, A. – Urban, L. (szerk.): *Hegymenet. Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon*. Budapest: Osiris Kiadó, 130–155.
- Baryla, E. A. – Dotterweich, D. (2001): Student Migration: Do Significant Factors Vary by Region? *Education Economics*, 9(3): 269–280. <https://doi.org/10.1080/09645290110086135>
- Baudassé, T. – Bazillier, R. – Issifou, I. (2018): Migration and institutions: exit and voice (from abroad)? *Journal of Economic Surveys*, 32(3): 727–766. <https://doi.org/10.1111/joes.12212>
- Bocsi, V. – Fényes, H. – Pusztai, G. (2022): First-generation Students at Universities from the Aspect of Achievement, Motivation and Integration. *Revija za sociologiju*, 52(1): 61–85. <https://doi.org/10.5613/rzs.52.1.3>
- Boyd, M. – Grieco, E. (2003): Women and migration: Incorporating gender into international migration theory. *Migration Information Source*, 1(35), 28.
- Carling, J. (2002): Migration in the age of involuntary immobility: Theoretical reflections and Cape Verdean experiences. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(1): 5–42. <https://doi.org/10.1080/13691830120103912>
- Carling, J. (2019): *Measuring migration aspirations and related concepts*. MIGNEX Background Paper. <https://www.mignex.org/sites/default/files/2024-01/mbp-d023-measuring-migration-aspirations-v1-2019-08-30.pdf>
- Carling, J. – Schewel, K. (2018): Revisiting aspiration and ability in international migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6): 945–963. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384146>
- Corcoran, J. – Faggian, A. (2017) Graduate migration and regional development: an international perspective. In Corcoran, J. – Faggian, A. (eds.): *Graduate Migration and Regional Development*. Edward Elgar Publishing.
- Coulter, R. (2013): Wishful thinking and the abandonment of moving desires over the life course. *Environment and Planning A*, 45(8), 1944–1962. <https://doi.org/10.1068/a45314>
- Creighton, M. J. (2013): The role of aspirations in domestic and international migration. *The Social Science Journal*, 50(1), 79–88. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2012.07.006>
- Debray, A. – Ruyssen, I. – Schewel, K. (2023): The aspiration to stay: A global analysis. *International Migration Review*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/01979183231216087>

- De Haas, H. (2010): Migration and Development: A Theoretical Perspective. *International Migration Review*, 44(1): 227–264.
<https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2009.00804.x>
- De Haas, H. (2021): A theory of migration: the aspirations-capabilities framework. *Comparative Migration Studies*, 9(1): 8.
<https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>
- De Jong, G. F. – Root, B. D. – Gardner, R. W. – Fawcett, J. T. – Abad, R. G. (1985): Migration intentions and behavior: Decision making in a rural Philippine province. *Population and Environment*, 8(1), 41–62.
<https://doi.org/10.1007/BF01263016>
- De Jong, G. F. (2000): Expectations, gender, and norms in migration decision-making. *Population Studies*, 54(3): 307–319. <https://doi.org/10.1080/713779089>
- De Sherbinin, A. – Grace, K. – McDermid, S. – Van Der Geest, K. – Puma, M. J. – Bell, A. (2022): Migration Theory in Climate Mobility Research. *Frontiers in Climate*, 4, 882343. <https://doi.org/10.3389/fclim.2022.882343>
- Dzimińska, M. – Fijałkowska, J. – Sułkowski, Ł. (2018): Trust-Based Quality Culture Conceptual Model for Higher Education Institutions. *Sustainability*, 10(8): 2599.
<https://doi.org/10.3390/su10082599>
- Faggian, A. – McCann, P. (2008): Human capital, graduate migration and innovation in British regions. *Cambridge Journal of Economics*, 33(2): 317–333. <https://doi.org/10.1093/cje/ben042>
- Fényes, H. – Pusztai, G. (2020): Nemi szerepattitűdök és vallásosság a felsőoktatási hallgatók körében. *Szociológiai Szemle*, 30(3): 49–69.
<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2020.3.3>
- Fernández-Carro, C. – Evandrou, M. (2014): Staying put: Factors associated with ageing in one's 'lifetime home'. Insights from the European context. *Research on Ageing and Social Policy*, 2(1), 28–56. <https://doi.org/10.4471/rasp.2014.02>
- Fischer, P. A. – Malmberg, G. (1997): Immobility in Sweden. *Finnish Yearbook of Population Research*, 71–86. <https://doi.org/10.23979/fypr.44922>
- Golovics, J. (2018): Intézményi bizalom és elvándorlási hajlandóság. *Educatio*, 27(4): 657–668. <https://doi.org/10.1556/2063.27.2018.4.8>
- Golovics, J. (2019): Migrációs statisztikák: kihívások és dilemmák. *Statisztikai Szemle*, 97(10): 933–948. <https://doi.org/10.20311/stat2019.10.hu0933>
- Gödri, I. (2005). Nők és férfiak a migrációs folyamat különböző szakaszaiban. In Nagy, I. - Pongrácz, T. - Tóth, I. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről*. Budapest: Társi, 149–164.
- Gray, B. (2011): Becoming non-migrant: lives worth waiting for. *Gender, Place & Culture*, 18(3): 417–432. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2011.566403>
- Gruber, E. (2021): Staying and immobility: new concepts in population geography? A literature review. *Geographica Helvetica*, 76(2): 275–284.
<https://doi.org/10.5194/gh-76-275-2021>

- Haapanen, M. – Tervo, H. (2012): Migration of the highly educated: evidence from residence ppells of university graduates, *Journal of Regional Science*, 52(4): 587–605. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.2011.00745.x>
- Hagan, J. – Ebaugh, H. R. (2003): Calling upon the sacred: migrants' use of religion in the migration process. *International Migration Review*, 37(4), 1145–1162. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00173.x>
- Haug, S. (2008): Migration Networks and Migration Decision-Making. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(4): 585–605. <https://doi.org/10.1080/13691830801961605>
- Haug, W. (2000): National and immigrant minorities: Problems of measurement and definition. *Genus*, 56, 133–147.
- Irwin, M. – Blanchard, T. – Tolbert, C. – Nucci, A. – Lyson, T. (2004): Pourquoi certains ne migrent pas : L'impact du contexte local sur la sédentarité aux États-Unis. *Population*, 59(5): 653. <https://doi.org/10.3917/popu.405.0653>
- Kaas, L. – Manger, C. (2012): Ethnic discrimination in Germany's labour market: A field experiment. *German Economic Review*, 13(1), 1–20. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0475.2011.00538.x>
- Kovács, K. – Pusztai, G. (2024): An empirical study of Bourdieu's theory on capital and habitus in the sporting habits of higher education students learning in Central and Eastern Europe. *Sport, Education and Society*, 29(4): 496–510. <https://doi.org/10.1080/13573322.2022.2164266>
- Lewicka, M. (2011): Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3): 207–230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
- Massey, D. S. – Arango, J. – Hugo, G. – Kouaouci, A. – Pellegrino, A. – Taylor, J. E. (1993): Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3): 431. <https://doi.org/10.2307/2938462>
- Mata-Codesal, D. (2015): Ways of Staying Put in Ecuador: Social and Embodied Experiences of Mobility–Immobility Interactions. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(14): 2274–2290. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2015.1053850>
- Mata-Codesal, D. (2017): Gendered (im) mobility: Rooted women and waiting Penelopes. *Crossings: Journal of Migration & Culture*, 8(2), 151–162. https://doi.org/10.1386/cjmc.8.2.151_1
- Mulder, C. H. – Malmberg, G. (2014): Local Ties and Family Migration. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 46(9): 2195–2211. <https://doi.org/10.1068/a130160p>
- Myers, S. M. (2000): The Impact of Religious Involvement on Migration. *Social Forces*, 79(2): 755. <https://doi.org/10.2307/2675516>
- Pusztai, G. (2011): *Láthatatlan kéztől a baráti kezekig: hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.

- Pusztai, G. (2018): Ha elvész a bizalom. *Educatio*, 27(4): 623–639.
<https://doi.org/10.1556/2063.27.2018.4.6>
- Pusztai, G. – Márkus, Z. (2019): Paradox of assimilation among indigenous higher education students in four central European countries. *Diaspora, Indigenous, and Minority Education*, 13(4): 201–216.
<https://doi.org/10.1080/15595692.2019.1623193>
- Schewel, K. (2020): Understanding Immobility: Moving Beyond the Mobility Bias in Migration Studies. *International Migration Review*, 54(2): 328–355.
<https://doi.org/10.1177/0197918319831952>
- Schiff, M. – Morrison, A. R. (eds.) (2007): *The international migration of women*. World Bank Publications.
- Skeldon, R. (2012): Migration Transitions Revisited: Their Continued Relevance for The Development of Migration Theory. *Population, Space and Place*, 18(2): 154–166. <https://doi.org/10.1002/psp.667>
- Stockdale, A. – Haartsen, T. (2018): Editorial introduction: Putting rural stayers in the spotlight. *Population, Space and Place*, 24(4): e2124.
<https://doi.org/10.1002/psp.2124>
- Sütő, Z. (2020): The Influencing Factors of Dropout and Persistence of Central European Hungarian Minorities in Higher Educational Institutions. *Central European Journal of Educational Research*, 2(3): 90–98.
<https://doi.org/10.37441/CEJER/2020/2/3/8282>
- Szanyi-F., E. – Susánszky, P. (2018): Iskolapadból a munkaerőpiacra – magyar fiatalok karrierpályaszakaszainak elemzése. In Székely, L. (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest: Kutatópont – Enigma 2001, 207–230.
- Tjaden, J. (2021): Measuring migration 2.0: a review of digital data sources. *Comparative Migration Studies*, 9(1): 59.
<https://doi.org/10.1186/s40878-021-00273-x>
- Van Dalen, H. P. – Henkens, K. (2008): Emigration intentions: Mere words or true plans? Explaining international migration intentions and behavior. *Explaining International Migration Intentions and Behavior* (June 30).
<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1153985>
- Venhorst, V. – Van Dijk, J. – Van Wissen, L. (2010): Do the best graduates leave the peripheral areas of the Netherlands? *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 101(5): 521–537. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2010.00629.x>
- Veres, V. (2023) Társadalmi helyzet: A kisebbségi magyar fiatalok társadalmi rétegződése és az anyagi helyzetük változását befolyásoló tényezők 2001–2020 között. In Vita, E. – Veres, V. (szerk.): *Változó ifjúság a Kárpát-medence országaiban. Szociológiai tanulmányok a magyar fiatalok két évtizedéről*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 18–70.
- Zaiceva, A. (2014): *The impact of aging on the scale of migration*. IZA World of Labor.